

Kappen van solitaire bomen en bomen in rijbeplanting buiten bosverband

Agentschap voor
Natuur en Bos

ANB – Limburg
Cel beleidsuitvoering
Team Adviezen, Vergunningen, Erkenningen en Subsidies
Koningin Astridlaan 50 bus 5
3500 Hasselt
Tel. 011 74 24 50
Fax 011 74 24 99
lim.anb@vlaanderen.be

1. Inleiding

Bomen in de straat, park, plein of tuin vormen de ruggengraat van houtige vegetaties buiten bosverband. Ze hebben een gunstig effect op de leefbaarheid van mens en dier binnen en buiten de bebouwde omgeving. Maar steeds meer en meer spelen de omgeving en de strijd om ruimte een rol in de overlevingskansen van bomen.

Ze hebben ruimte en tijd nodig, zowel boven als onder de grond. Dit wordt vaak vergeten.

Bij nieuwe aanplantingen of aanleg van een park, straat of plein, worden bomen wel door ontwerpers 'gepland', maar er wordt meestal geen rekening gehouden met de omvang die bomen in de volwassen fase zullen bereiken. Gevolg is: vroegtijdige kapping, permanente snoeizorg, kwijnende bomen of zelfs schade door vallende bomen tijdens een storm. Dit maakt het bomenbeheer en het bomenbehoud zeer duur.

Daarom is het bij een nieuwe aanleg heel belangrijk om een eindbeeld te bepalen. Willen we grote, middelgrote of kleine soorten, kortlevende of langlevende, zijn ze cultuurhistorisch van belang of moeten ze enkel op korter termijn een maatschappelijke rol vervullen? Afhankelijk van die keuze voorziet men de nodige ruimte en legt men de beheerisies vast.

Niet alleen de zorg voor bomen door de groenbeheerder is belangrijk. De bescherming van bomen door andere gebruikers van de publieke ruimte is minstens even belangrijk. Al te vaak worden bomen goed beheerd, maar wordt dit beheer teniet gedaan door grondwerken of bodembewerking in de wortelzone van bomen waardoor de wortels beschadigd worden en de boom afsterft. Vaak wordt de zone onder de kruin gebruikt als parking of stapelplaats voor werkmateriaal bij een bouwterrein. Hierdoor verdicht de bodem; wortels kunnen niet meer 'ademen'; de boom sterft af. Ook schade door aanrijdingen leidt vaak tot het afsterven.

Speciale maatregelen die een betere boombescherming garanderen, zijn noodzakelijk. Ondanks goede voorbereiding, planting en navolgend beheer kan schade aan bomen optreden of wenst men bomen te kappen om maatschappelijke redenen zoals bijv. aanwezigheid van de rupsen van de eikenprocessievlinder, ruimtebeperking door bouwwerken, schaduwwerking voor zonnepanelen e.d.

Het aantal klachten over bomen is de afgelopen jaren merkbaar toegenomen.

Er is echter ook een veranderende houding van burgers ten opzichte van bomen. Het aantal initiatieven voor behoud en aanplant van bomen stijgt.

De meerderheid van de mensen erkent het belang van natuur in de stad en open ruimte. Niet alleen om ecologische redenen maar ook als decor voor het dagelijks handelen.

Degenen die meer nadruk leggen op andere waarden, zoals gezondheid, of educatie, zijn vaak actiever in het behoud van bomen. Men weegt deze waarden wel af tegen overlast die bomen kunnen veroorzaken en tegen andere functies die ruimte vergen. Als burgers mogen kiezen, wordt voor bomen gekozen die zo min mogelijk hinder veroorzaken of zelfs voor een andere inrichting van de ruimte.

Een deel van de toename van klachten over bomen bij gemeenten is te vinden in de toegenomen mondigheid van de burger en door de vergrote klantgerichtheid van gemeenten. Bij veel burgers heerst onvrede over het functioneren van de overheid, vooral omdat ze geen consequent beleid voeren. Dit zowel in positieve als in negatieve zin.

Uit onderzoek blijkt dat er geen eenduidig recept is voor succesvol behoud van bomen. Initiatieven kunnen een succes worden door acties van gemeenten, intermediaire organisaties, individuele burgers of burgerorganisaties. Dit kan bijv. door solistisch optreden van de gemeente, of juist door samenwerking tussen gemeente en bewoners en door burgeracties. Van belang hierbij is: kennis opbouwen (van bomen en procedures), consequent handelen (beleid en bezwaren) en enthousiasme genereren.

Het is zinvol om burgers meer informatie te geven over de waarden en functies van bomen, de wijze waarop gemeenten en bewoners bomen en groen kunnen onderhouden en hoe bomen door bewoners gebruikt kunnen worden (eronder zitten, er in spelen, er van oogsten). Om de binding van bewoners aan de bomen te vergroten, moet deze informatie zo concreet mogelijk zijn en toegespitst op de specifieke situatie, versterkt door mogelijkheden voor participatie in inrichting en onderhoud.

De zorg voor bomen buiten bosverband is een heel belangrijke maar geen eenvoudige opdracht. In ons druk bevolkte land is ruimte een schaars goed geworden. Wonen, werken, natuur en recreatie vragen allemaal hun ruimte. In veel gevallen gaat dit goed samen, maar even zo vaak botsen ze met elkaar. Er moeten daarom keuzes gemaakt worden. Keuzes die in sommige gevallen grote gevolgen kunnen hebben voor de nog aanwezige of toekomstig te planten bomen.

2. Beleid

Het ideaal is om te streven naar een dynamisch bomenbestand. Een dynamisch bomenbestand houdt in, dat het bomenbestand is opgebouwd uit bomen van verschillende soorten en leeftijden, en dit zowel binnen als buiten de bebouwde omgeving.

Bij het behandelen van aanvragen voor planten en/of kappen van bomen buiten bosverband kunnen we zes 'terreineenheden' onderscheiden:

- alleenstaande bomen (puntvormige terreineenheid)
- bomengroepen (puntvormige terreineenheid)
- bomenrijen (lijnvormige terreineenheid)
- dreven (lijnvormige terreineenheid)
- park (vlakvormige terreineenheid)
- boomgaard (vlakvormige terreineenheid)

Binnen deze terreineenheden spelen de volgende punten een speciale rol:

- boomkeuze
- morfologie en fysiologie
- standplaats
- wijze van aanleg
- onderhoud

Zo willen we nieuwe bomen aanplanten die in de toekomst het groene karakter moeten voortzetten. Maar omdat het decennia duurt voordat de nieuwe aanplant een volwassen beeld geeft, is het ook van belang om de bestaande waardevolle bomen zo lang mogelijk te behouden. Dit zijn de pareltjes in het bomenbestand, of m.a.w. de monumentale bomen.

Maar wanneer is een boom monumentaal?

De locatie van de boom is van belang, maar ook de leeftijd, één of meerdere specifieke kenmerken (bijvoorbeeld beeldbepalendheid) en de conditie waarin de boom verkeert.

Zowel in de kernen als in het buitengebied zijn bomen aanwezig die we als bijzonder kunnen bestempelen. Overlast, ruimtelijke ontwikkelingen en bouwactiviteiten, die het meest voorkomen in de kernen, zijn de redenen waarom bomen verdwijnen.

Bomen hebben als levende organismen een grote maatschappelijke, ecologische en economische waarde, afhankelijk van de schaal, mate en wijze waarop ze benut worden. Deze waarden kunnen opgesplitst worden in drie pijlers (mensgericht, natuurgericht en milieugericht).

De belangrijkste factoren zijn:

* Structuur en identiteit

De structuur is van essentieel belang voor de identiteit en leefbaarheid van de stad. Bomen leveren daaraan een belangrijke bijdrage.

Veel grotere gemeente en steden staan bekend om hun ruime sortering boomsoorten en variëteiten. Door bezuinigingen binnen de openbare diensten en verdwijnen van maatschappelijke betrokkenheid binnen de privé-eigendommen, ontstaat er de laatste jaren een nivellering door veelvuldig aanplanten van bosplantsoen. Hierdoor komt de soortenrijkdom in gevaar en daarmee tevens de gewenste identiteit van de gemeente of stad. Dit wordt versterkt door het ontbreken van ofwel richtlijnen voor beheer of richtlijnen voor aanplanting.

* Visueel ruimtelijke waarde en esthetische kwaliteit

Bomen zijn door hun vorm, kleur en omvang belangrijke beeldbepalende elementen in de bebouwde periferie. Voor deze esthetische functie is voldoende ruimte essentieel. In de stedelijke omgeving staat de ruimtebehoefte continu onder druk.

* Milieu- en ecologische waarde

Bomen vergroten de milieu- en ecologische waarden, waarbij de grootte van het bomenbestand, de leeftijdsopbouw en de diversiteit aan soorten een belangrijke rol spelen.

Bomen zorgen voor een eigen microklimaat. Zij dragen op vele manieren bij aan een gezond en veilig woon- en leefmilieu en aan het welzijn van de mens. Het bomenbeleid moet daarom bewuster omgaan met de milieuwaarde van bomen.

* Economische waarde

In toenemende mate worden laan- en parkbomen bedreigd door ziekten en aantastingen. Niet optimale groeiplaatsomstandigheden en klimaatveranderingen spelen daarbij een primaire rol. Naast bekende aantastingen, zoals de eikenprocessierups, hebben we steeds vaker te maken met nieuwe ziekten zoals de kastanjemineermot en de Massariaziekte in Platanen.

Door stijgende uitgaven voor beheer, behoud en nieuwe aanplantingen dient men meer en meer rekening te houden met de kostprijs.

Niet alle bomen met zichtbare gebreken en/of aantastingen geven aanleiding om tot de beslissing tot velling of rooing over te gaan.

Belangrijk is het onderscheid tussen 'attentiebomen' en 'risicobomen'. Attentiebomen zijn bomen met een zichtbaar gebrek dat nog geen aanleiding geeft voor een verhoogd risico. Risicobomen zijn bomen met een zichtbaar gebrek, dat op het moment van de controle al aanleiding geeft tot een verhoogd risico. Om de ernst van dit risico in te schatten zal een uitgebreide inspectie van het gebrek of een nader onderzoek plaats moeten vinden.

Het doel van de aanduiding als monumentale boom is juist die bomen te beschermen die we het meest waardevol vinden. Het gaat hierbij vaak om solitaire bomen of bomen in een groep.

In het buitengebied vinden er aanzienlijk minder ruimtelijke ontwikkelingen plaats die bedreigend zijn voor de voornaamste houtige punt en lijnvormige elementen. Solitaire bomen als beeldbepalende elementen komen in het buitengebied minder voor. Het landschap buiten de kernen wordt grotendeels gevormd door grotere elementen zoals boom- en houtwallen en laanbeplanting.

Een boom planten is per definitie een 'langetermijninvestering'. Om die investering te laten renderen zijn automatiseren of reflexen nodig bij het plannen en afwegen van werken rond bomen. Het invoeren van een 'bomentoets' of een 'bomeneffectanalyse' kan een nuttig instrument zijn.

Als bomen aangeplant worden is dat meestal met een bepaalde reden; omwille van hun esthetische waarde, om het verkeer te geleiden, hun natuurwaarde ...

De financiële vertaling van het belang van bomen wordt nog steeds te weinig ingezet, waardoor bestaande bomen regelmatig het onderspit delven.

3. Monumentale bomen

In het bos der regelgevingen wordt regelmatig bij geplant en soms gesnoeid. Daarom is het up-to-date houden van een overzicht een nooit ophoudende taak.

De schema's met wetten, decreten, besluiten, verordeningen en reglementen zijn structureel gebundeld per "landschappelijke structuur". De schema's laten zien welke al dan niet noodzakelijk is om een activiteit, project, beheerdoelstelling of werk uit te voeren, maar zeggen niets over de uiteindelijke voorwaarden opgenomen in de vergunning, machtiging en/of toestemming.

Een uiteenzetting bezit in zich in ieder geval nooit rechtsgeldigheid en deze schema's vormen hierop geen uitzondering. Wil men een rechtsbasis dan is men vanuit de overheid verplicht de regelgeving zelf te hanteren.

In het kader van het ontwikkelen van een visie m.b.t. het behandelen van stedenbouwkundige aanvragen voor het kappen van solitaire bomen en bomen in rijbeplanting buiten bosverband, is het noodzakelijk om te onderzoeken of in voorkomend geval te maken hebben met bomen die binnen de grenzen van de gemeente of stad een belangrijke toegevoegde waarde voor het stedelijk groen en het parkachtig karakter van de gemeente hebben, de zogenaamde "monumentale bomen".

Omdat dergelijke beeldbepalende bomen in de bewoonde omgeving extra kwetsbaar zijn, dienen deze belangrijke bomen anders benaderd te worden en dient onderzocht te worden welke bomen "recht" hebben op een strengere kapregeling.

Wat zijn "monumentale bomen"? Een boom komt in aanmerking als monumentaal wanneer hij voldoet aan een aantal voorwaarden.

De eerste voorwaarde is de minimale leeftijd van 80 jaar. Daarnaast zal de boom aan een van de volgende specifieke kenmerken moeten voldoen:

- * de boom vervult een beeldbepalende waarde. De boom is door zijn verschijning onvervangbaar voor het karakter van de omgeving.
- * de boom vervult een cultuurhistorische waarde. Voorbeelden hiervan kunnen zijn
 - herdenkingsboom ter gelegenheid van een belangrijke gebeurtenis;
 - markering en of grensbomen;
 - bakenbomen langs de rivieren;
 - kruis en/of kapelboom; naast een kapel of kruisbeeld om de locatie te benadrukken.
 - hij bezit een bijzondere snoeivorm. De boom is een aanvulling op een monument of dorpsgezicht

* de boom heeft een dendrologische waarde. De boom is van een zeldzame soort of variëteit. Of een bijzondere groeivorm als gevolg van natuurlijke oorzaken bijvoorbeeld tweestammig, meerstammig.

* de boom heeft een natuurwaarde. De boom heeft betekenis doordat er zeldzame planten of dieren in leven.

* de boom is zeldzaam. De boom is de dikste, oudste of hoogste in de gemeente, regio of provincie. Ook kan het een soort zijn die in bepaalde delen van Vlaanderen veel voor komt, maar in de betreffende gemeente of stad weinig is toegepast;

* standplaats en levensverwachting. Een boom met een hoge levensverwachting vertegenwoordigt potenties naar de volgende generatie.

4. Beslissingsmatrix

Beslissen is een dagelijkse activiteit in de dossierstromen. Het is een belangrijke component om vooruitgang te verkrijgen. De manier waarop beslissingen worden genomen, het proces om tot een beslissing te komen, heeft echter evenveel invloed op wat er met de beslissing gebeurt als de beslissing zelf.

Het nemen van een beslissing gebeurt meestal automatisch. Het is zo gegroeid uit het verleden. Sommigen doen het zo, andere doen het anders. Het maakt deel uit van de vaste gewoontes in de organisatie. Wie neemt de beslissing? Wie mag meebeslissen? Wie wordt geconsulteerd? Wie wordt geïnformeerd over de beslissing? Hoe lang duurt het om een beslissing te nemen? Wat als het een moeilijke beslissing wordt? Wordt er wel beslist dan?

Er zijn goede, betere en minder goede manieren van besluitvorming. Ze hebben elk hun voor- en nadelen. Flauwe compromissen of geen beslissingsname dient vermeden te worden. Er dient tevens rekening mee gehouden te worden met het feit dat éézijdige beslissingen niet altijd voldoende draagvlak hebben bij diegene die met de gevolgen ervan worden geconfronteerd.

Rekening houdende met:

- de visie van het Agentschap voor Natuur en Bos m.b.t. het beleid, het duurzaam beheren en versterken van natuur, bos en groen, samen met alle partners;
- het streven naar een duurzaam beheer van natuur, bos en groen met als doel het tegemoetkomen aan de natuurgerichte milieukwaliteit en aan de maatschappelijke noden van de huidige en toekomstige generaties;

kunnen in geval van verdwijnen van houtachtige elementen administratief en wettelijk verantwoorde compensatiemaatregelen wenselijk zijn. In het kader van het advies "kappen mag, onder voorwaarde van ..." is een compensatierichtlijn dan ook noodzakelijk.

Deze richtlijn vindt zijn oorsprong in de aanduiding als monumentale boom binnen de beslissingsmatrix. In deze matrix komen al de voorgaande criteria aan bod, waarbij aan alle criteria een waardecijfer gekoppeld is. De som van alle waardecijfers geeft ons dan ook een goed beeld van de maatschappelijke waarde en de visie die het ANB hanteert binnen zijn adviesverlening

Waardevol	Boven de 90	Maximaal te behouden (geen gunstig advies voor kapping)	Dendrologisch verantwoorde vormsnoei indien noodzakelijk
Niet waardevol maar wel belangrijk om behoud als element	Tussen 40 en 90	Kappen toegestaan of knotten	Heraanplanting als voorwaarde bij kapping
Geringe maatschappelijke waarde	Minder dan 40	Kappen toegestaan	Met of zonder heraanplanting als voorstel

Bij de compensatie wordt de volgende prioritering in acht genomen:

* gelijkwaardige compensatie op de locatie;

De voorkeur gaat uit naar een compensatie die gelijkwaardig is aan de te vellen boom/bomen en naar compensatie in de directe omgeving. Onder gelijkwaardigheid wordt bedoeld op een gelijke totaalwaarde, gelijkwaardige boomgrootte en gelijkwaardige plaats in de boomstructuur (dus een laan in principe compenseren door de aanleg van een nieuwe laan) en rekening houdend met het principe 'ruimte voor bomen'.

* gelijkwaardige compensatie buiten het plangebied;

Pas als kan worden aangetoond dat een dergelijke compensatie niet binnen redelijke termijn haalbaar is kan als alternatief, in overleg met de gemeente, worden gezocht naar compensatie buiten het plangebied, maar binnen de gemeentegrens.

Beslissingsmatrix waardevolle bomen

Datum:		Waarde	Beoordeling	Opmerking	
Kadaster:	Gemeente: Afd. Sectie Nr.				
Economische waarde					
Hoogtecategorie	Hoger dan 20 meter	10			
	Tussen 10 en 20 meter	6			
	Lager dan 10 meter	2			
Leeftijdverwachting	Meer dan 100 jaar	10			
	Tussen 50 en 100 jaar	6			
	Minder dan 50 jaar	2			
Omtrek	Meer dan 300 cm	10			
	Tussen 150 en 300 cm	6			
	Kleiner dan 150 cm	2			
Herkomst	Streekeigen/inheems	10			
	Niet streekeigen/exoot	6			
Dendrologie	Waardevol (minder dan 10 stuks binnen gemeentegrenzen)	5			
Conditie	Gezonde boom	10			
	Kwijnende boom	6			
	Afstervende boom	4			
	Dode boom	2			
Houtparasitaire aantasting	Neen	10			
Som					
Ecologische waarde					
Habitat	Voor vleermuizen als broedboom	10			
	Voor vleermuizen als migratie en/of jachtroute	8			
	Voor dag- of nachtroefvogels als horst of nestholte	10			
	Voor dag- of nachtroefvogels als migratie of jachtroute	8			
	Voor zangvogels als migratieroute, zangpost, rust of nestplaats	4			
	Voor vlinders/insecten als migratie, rust of broedboom	6			
Natuureducatieve potenties	Aanwezig	5			
Som					
Milieuwaarde					
Standplaats	Stadscentrum	10			
	Gesloten bebouwing - dorpskern	8			
	Open en halfopen bebouwing	6			
	Overgangszone	4			
	Landelijk gebied	2			
Plantwijze	Solitair	10			
	In rij beplanting	8			
	In groep van 2 tot 6 stuks	6			
	In grotere groepen	4			
	In bospark	2			
Doorwortelbare oppervlakte	Meer dan 20 m ²	10			
	Tussen 5 en 10 m ²	6			
	Minder dan 5 m ²	2			
Som					
Visueel ruimtelijke waarde					
Zichtbaarheid/ beeldbepalend	Zichtbaar vanaf de openbare weg	5			
	Beeldbepalend voor de omgeving	5			
Cultuurhistorie	Cultuurhistorische waarde aantoonbaar	10			
Vervangbaarheid	Niet vervangbaar	10			
	Vervangbaar	4			
Som					
Totale som meer dan 90 (waardevolle bomen)			Kappen	Ja	Neen
			Vormsnoei	Ja	Neen
			Heraanplanting	Ja	Neen
Totale som tussen 40 en 90			Kappen	Ja	Neen
			Heraanplanting	Ja	Neen
Totale som minder dan 40			Kappen	Ja	Neen
			Heraanplanting	Ja	Neen